

tion Association bu şehirde kuruldu. Mangochi, Mulanje, Blantyre, Machinga, Dedza, Chiradzulu, Lilongve, Salima ve Nkhokota müslümanların yoğun olarak bulunduğu diğer şehirlerdir. 1984'te ülke genelinde cuma namazı kılınan 6000 camii bulunuyordu. Malavi müslümanlarının kurdukları Limbe Muslim Jamaat, The Lilongwe Muslim Jamaat, The Kanyenda Mohammedan Schools Association, Nuru Islam Association gibi kuruluşlar The Muslim Association adı altında toplanmıştır. Ülkenin her tarafında müslüman çocuklarını eğiten Kur'an okulları bulunmaktadır.

1928'den itibaren Hindistan'dan Malavi'ye genellikle ticaretle uğraşan müslümanlar gelmeye başladı. Bunlar özellikle Blantyre ve Zomba şehirlerinde cami ve medreseler inşa ettiler. 1950-1960 yılları arasında Güney Afrika üzerinden yeni bir Asyalı müslüman göçü oldu; göçmenler daha ziyade Lilongve, Zomba, Limbe ve Blantyre'e yerleşmeyi tercih ettiler.

Müslümanlar sömürgecilik döneminde ve bağımsızlık sonrasında misyonierlerin idaresindeki okullara devam edemediklerinden ülkede devlet memuru olarak çalışan müslüman sayısı yüzde bir seviyesindedir. 1970'li yıllarda müslüman gençler ilk ve orta öğretim okullarına, üniversitelere ve teknik okullara devam etmeye başladı. 1975'te Güney Afrika'daki müslümanlarla münasebetler geliştirildi. İki yıl sonra Güney Afrika'da yapılan müslüman gençlik konferansına Malavili müslüman gençler de temsilci gönderdiler. III. Güney Afrika Müslüman Gençler Konferansı'nın 1981 yılında Malavi'nin Blantyre şehrinde toplanması ülkede İslâmî faaliyetleri güçlendirdi. Küveyt'te kurulan Malawi Muslim Commitee adını 1982'de Africa Muslim Agency olarak değiştirdi. Bu kurumun görevlendirdiği Şeyh Sa'd et-Tâlib'in Malavi'deki gayretleriyle on yıl içinde 300 cami, yirmi eğitim merkezi ve iki klinik açıldı. Malavi'de İslâmiyet'in canlanmasında Doğu Afrika sahillerinden gelen âlimler ve Pakistan Tebliğ Cemaati mensupları da etkili olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Brelvi, *Islam in Africa*, Lahore 1964, s. 309-318; G. Shepperson, "The Jumble of Kotsa Kota and Some Aspects of the History of Islam in British Central Africa", *Islam in Tropical Africa* (ed. I. M. Lewis), Oxford 1966, s. 193-207; G. de Bosschère, *Autopsie de la colonisation*, Paris 1967, s. 185-186, 274; J. M. Cuq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 477-

482; Türkkiye Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 464-466; A. J. Wills, *An Introduction to the History of Central Africa Zambia, Malawi and Zimbabwe*, Oxford 1985, tür.yer.; F. Renault, *Tippo-Tip un potentat arabe en Afrique centrale au XIXème siècle*, Paris 1987, s. 10, 181-182, 217; C. Coulon, "Vers une sociologie des confréries en Afrique orientale", *Les voies de l'Islam en Afrique orientale* (ed. F. Constantin), Paris 1987, s. 111-133; A. Msiska, "Malawi", *World Survey of Islamic Manuscripts* (ed. G. Roper), London 1993, II, 241-257; A. P. H. Thorold, "Metamorphoses of the Yao Muslims", *Muslim Identity and Social Change in Sub-Saharan Africa* (ed. L. Brenner), London 1993, s. 79-90; a.mlf., "The Muslim Population in Malawi", *al-'Ilm*, XIII, Durban 1993, s. 71-76; Aydoğan Köksal, *Afrika, Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara 1999, s. 121-124; Mohamed Amra, *Fourteen Centuries of Islam in Africa*, Dormerton 2001, s. 13-17; Muhammed H. A. Kulesi, "The Situation of Muslim Minorities in Africa and Their Role in Society-Malawi as a case of Study", *Conference Muslim Minorities in Africa, Accra-Ghana, 20-22 January 2003* (İSAM Dokümantasyon Servisi Malavi dosyası); Ibrahim A. G. Panjwani, "Muslims in Malawi", *JIMMA*, 1/2 (1979), s. 158-168; M. Ali Kettani, "Muslim East Africa: An Over-View", a.e., IV/1-2 (1982), s. 104-119; K. T. Brethren, "Muslims in Malawi", *The Muslim World League Journal*, IX/6, Makkah 1982, s. 59-61; D. S. Bone, "Islam in Malawi", *Journal of Religion in Africa*, XIII/2, Leiden 1982, s. 126-138; a.mlf., "The Muslim Minority in Malawi and Western Education", *JIMMA*, VI/2 (1985), s. 412-419; S. V. Sicard, "Islam in Malawi", a.e., XIV/1-2 (1993), s. 107-115; a.mlf., "The Arrival of Islam in Malawi and the Muslim Contribution to Development", a.e., XX/2 (2000), s. 291-311; P. G. Forster, "Religion and the State in Tanzania and Malawi", *JAAS*, XXXII/3-4 (1997), s. 163-184; *Journal of Religion in Africa* (Malawi, A Special Issue in Honour of Matthew Schoffeleers), XXIX/4, Leiden 1999.

AHMET KAVAS

MALAY

(bk. MALEZYA).

MÂLÂYÂNÎ

(مالاياني)

Kişinin

dinî ve dünyevî hayatı bakımından fayda sağlamayan gereksiz söz ve davranışları ifade eden bir tabir.

Sözlükte "kişi için bir anlam ve değer taşımayan, onu ilgilendirmeyen" mânasındaki mâ lâ-ya'nî tabiri "insanın yapmaması halinde günah işlemiş olmaya çağrı, şahsının veya malının zarar görmeyeceği davranışlar" (krş. Gazzâlî, III, 113); "kişinin ihtiyaç duymadığı, kendisi için

gerekli olmayan, fayda sağlamayan işler, fuzûlî sözler" (Teftâzânî, s. 57) olarak açıklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de mâlâyânî tabiri geçmemekle birlikte abes (boş, amaçsız, gereksiz iş) (el-Mü'minûn 23/115), lağv (boş ve mânasız söz) (el-Mü'minûn 23/3; el-Kasas 28/55), lehv ve la'b (oyun ve eğlence) kelimeleri mâlâyânîye yakın anlamlarda kullanılmıştır. Ayrıca insanların hayatlarını din ve dünyaları için hayırlı, yararlı işlerle zenginleştirmeleri gerektiğini ifade eden pek çok âyet vardır. Hadislerde ise mâlâyânî tabiri geçmektedir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inde bir bab, çok soru sormanın ve kişinin kendisini ilgilendirmeyen (mâ lâ-ya'nî) işler yapmaya kalkışmasının mekruh olduğuna dair hadislerle ayrılmıştır ("İ'tişâm", 3). Hz. Peygamber, İslâm ahlâk kültüründe mâlâyânînin terim halini almasına kaynaklık eden bir hadisinde, "Kişinin mâlâyânîyi terketmesi müslümanlığının güzelliğindendir" demiştir (*Müsned*, I, 201; İbn Mâce, "Fiten", 12; Tirmizî, "Zühd", 11). Bu hadis, başta kırk hadis literatürü olmak üzere daha çok ahlâka dair hadislerin toplandığı eserlerde "İslâm'ın merkezî ilkelere" (medârü'l-İslâm), "ahlâkın temel prensipleri" (usûlü'l-edeb) ve "iyi davranış kurallarının özeti" (cimâu âdâbi'l-hayr) sayılan dört hadisten biri olarak gösterilmiştir (diğerleri şunlardır: "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kişi ya hayır söz söylesin ya da sussun" [Buhârî, "Edeb", 31, 85]; "Kendisine öğütte bulunmasını isteyen bir kişiye Resûl-i Ekrem, 'Öfkene hâkim ol' buyurmuştur" [Buhârî, "Edeb", 76]; "Kişi kendisi için sevip istediği bir şeyi din kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz" [Buhârî, "İmân", 7]). Hz. Lokman'ın, ahlâk ve erdemde bulunduğu düzeye ulaşmasını doğru sözlü olmasına, emanete riayet etmesine ve mâlâyânîyi terketmesine borçlu olduğunu belirttiğine dair Mâlik b. Enes'in aktardığı rivayet (*el-Muvatta'*, "Kelâm", 17), İslâm kültüründe bu davranışların evrensel ahlâk normları olarak tanındığını göstermektedir.

Kaynaklarda hadislerde geçen mâlâyânî tabiri, açıkça haram kılınmış veya haram olup olmadığı şüpheli söz ve davranışların yanında mekruhları, hatta yaparına göre gereksiz olan mubahları da kapsayacak şekilde açıklanmıştır. Hz. Peygamber'in mâlâyânîyi terketmeyi kişinin müslümanlığının güzelliğinden sayması, bir davranışın mâlâyânî olup olmadığının şahsî isteklere göre değil İslâmî ilkelere

ve bu ilkelerle uyuşan akli ve örfi hükümlere göre belirlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu ilkeler ve hükümlere göre insanların dünya ve âhiretleri için yararlı olan söz ve davranışlara mâ'yânî (mâ ya'nî = kişiyi ilgilendiren şey), faydasız olanlarına da mâ'lâyânî denilmiştir (İbn Receb, s. 105-107).

Birçok âyet ve hadise göre kişinin yakın ve uzak çevresine, topluma ve insanlığa yararlı olan sözleri ve davranışları aynı zamanda kendisine de sevap kazandırdığından bunlar onun için mâ'yânî, zararlı olanları ise kendisini günahkâr yaptığından mâ'lâyânî sayılır. Hatta genel olarak canlı ve cansız tabiata karşı sorumluluk doğuran davranışları da bu çerçevede düşünmek gerekir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde çeşitli örnekleri görülen emir ve yasaklar insanlarda hayatın oyun ve eğlenmeden ibaret olan (el-En'âm 6/32; el-Hadîd 57/20), bu sebeple de mâ'lâyânî kapsamına giren yönüne bilinçsizce kapılıp gitmek yerine gerek bizzat işleyeni gerekse başkaları için iyiliği ve yararı kalıcı olan, dolaşısıyla Allah katında sahibine hayırlı karşılıklar kazandıracak olan (el-Kehf 18/46; Meryem 19/76) faaliyetlerle hayatı zenginleştirme sorumluluğunu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Mâlâyânîyi terk tasavvufufta daha da önem kazanıp mâsivâyı terk olarak anlaşılmış, dünya ile sırf dünyalık elde etmeye yönelik bir irtibat kurulması mâ'lâyânî ile uğraşma olarak kabul edilmiş ve kınanmıştır (bk. MÂSİVÂ).

Eğitim ve öğretimle ilgili klasik İslâmî eserlerde mâ'yânî ve mâ'lâyânî ölçüleri eğitime de uygulanmış, genel olarak kişilerin dinî hayatı ve uhrevî kurtuluşu için gerekli olan bilgilere öncelik verilmesi yanında eğitim ve öğretim sürecinde her öğrencinin yaşına, yeteneğine ve diğer özel durumlarına göre ilmî konular arasında onu ilgilendirenle ilgilendirmeyen, hemen ilgilendiren veya ileride ilgilendirecek olan yönleriyle bir öncelik sırasının izlenmesi gerektiği üzerinde önemle durulmuştur (meselâ bk. Gazzâlî, I, 16-55; İbn Haldûn, III, 1243-1248; Ahmed b. Abdullah eş-Şevkî, s. 8-15).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvatta', "Kelâm", 17; Müsned, I, 201; Buhârî, "İmân", 7, "İ'tisâm", 3, "Edeb", 31, 76, 85; İbn Mâce, "Fiten", 12; Tirmizî, "Züh'd", 11; Gazzâlî, İhyâ', I, 16-55; III, 112-114; Teftâzânî, Şerhu Hadîsi'l-erba'in li'n-Nevevî, İstanbul 1316, s. 57-58; İbn Receb, Câmi'u'l-Ülûm, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 105-107; İbn Haldûn, Muḳaddime, III, 1243-1248; Ahmed b. Abdullah eş-Şevkî, Şevkî 'ale'l-Fenâri, İstanbul 1302, s. 8-15.

MUSTAFA ÇAÇIRICI

MALAZGİRT MUHAREBESİ

1071'de Bizans'la yapılan
ve Türkler'e Anadolu'nun
kapılarını açan meydan savaşı.

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu sağlayan Dandanakan Savaşı'ndan (431/1040) sonra Merv şehrinde toplanan büyük kurultayda cihan hâkimiyeti mefkûresi doğrultusunda tesbit edilen fetih planları çerçevesinde Selçuklular bilhassa batı yönünde büyük fetih hareketlerine başladılar. Anadolu'nun bir Türk yurdu haline getirilmesi uğruna yapılan bu mücadeleler sırasında Selçuklu kuvvetleri Sivas'a kadar ileri hareketlerine devam etmişler ve buradaki Bizans kaleleri ve müstahkem mevkiilerini geniş çapta tahrip etmişlerdir. Anadolu'daki Selçuklu istilâ ve fetih hareketlerinin hızla devam ettiği sıralarda Bizans'ta imparator olan IV. Romanos Diogenes, gittikçe artan Türk fetihlerini durdurmak amacıyla çeşitli milletlerden meydana getirdiği bir orduyla Mart 1068'de Anadolu'da Selçuklu kuvvetlerine karşı harekâta başladı ve Maraş'a kadar gitti. Ancak kesin bir başarı kazanamadan geri döndü. Yeniden başlayan Selçuklu akınlarına karşı sevkettiği kuvvetlerin yenilmesi üzerine imparator, Sivas ve Malatya'ya iki ordu gönderdiği gibi kendisi de üçüncü bir orduyla bizzat harekete geçerek Harput yörelerine kadar ilerledi. Fakat Selçuklu kuvvetlerinin Orta Anadolu'nun merkezi durumundaki Konya başta olmak üzere birçok şehir ve kasabayı fethetmeleri karşısında hiçbir başarı elde edemeden İstanbul'a dönmek zorunda kaldı (1069). İmparatorun 1070 yılında saraydaki muhalefet sebebiyle başşehirden ayrılmadığı için en güvenilir kumandanları emrinde gönderdiği ordular da başarılı olamadı. Bunun üzerine Romanos Diogenes, doğrudan İran'a ulaşıp merkezlerini ele geçirmek suretiyle Selçuklu problemini kökünden halletmek için Ayasofya Kilisesi'nde düzenlenen büyük bir törene katıldıktan sonra 13 Mart 1071 günü öncekilerden daha güçlü bir orduyla yola çıktı. Çeşitli kaynaklarda 600.000'e varan rakamlar verilmekle birlikte 200.000 kişi civarında olduğu tahmin edilen bu ordu Balkanlar'daki Peçenek, Uz, Kıpçak ve Hazar Türkleri ile Slav, Alman, Bulgar, Frank, Ermeni ve Gürcüler'den oluşturulmuş ve en güçlü silâhlarla donatılmıştı. Öte yandan Fâtımî Veziri Nâsirüddeve el-Hamdânî'nin davetiyle, fakat aslında önceden beri tasarla-

dığı fetih amacıyla Horasan'dan Mısır'a doğru hareket eden Selçuklu Sultanı Alparslan da Halep önlerine gelmiş bulunuyordu. Halep'i bir süre kuşattıktan (Şâban 463 / Mayıs 1071) sonra şehri elinde tutan Mirdâsî Emîri Mahmûd'un, huzura çıkıp itaat arzemesi üzerine Alparslan Mısır'a gitmek üzere Halep'ten ayrıldı. Yolda Romanos Diogenes'in elçisi kendisine yetişip imparatorun Menbic, Ahlat ve Malazgirt'in iadesini istediğini, aksi takdirde bir orduyla harekâta başlayacağını bildirdi. O sırada başka kaynaklardan, Bizans imparatorunun çok önceden harekâta başladığını ve kalabalık bir orduyla Erzurum yönünde ilerlemekte olduğunu haber alan sultan, elçiyi sert bir cevapla geri gönderdikten sonra Mısır seferini yarıda kesip Doğu Anadolu'ya yöneldi ve yiyecek sıkıntısı sebebiyle bir kısım yaşlı askeri terhis ederek Urfa üzerinden Diyarbakır yöresine vardı. Silvan'da iken imparatorun Malazgirt Kalesi'ni zaptedip halkını kılıçtan geçirdiğini öğrenince Erzen-Bitlis Boğazı yoluyla Ahlat'a doğru yola çıktı. Aynı günlerde imparator da Gürcistan'ı yeniden ele geçirmek ve özellikle ordusuna yiyecek sağlamak için 20.000 kişilik bir kuvveti kuzeydoğuya gönderirken arkasını güven altına almak amacıyla 30.000 kişilik bir kuvveti de Ahlat üzerine sevk etmişti. Alparslan Ahlat'a yaklaşırken bu ikinci kuvvet Selçuklu atlıları tarafından durduruldu ve geri çekilmek zorunda bırakıldı. Sultanın Ahlat'a geldiği haberi duyulunca imparator bunun doğruluğunu tesbit için Nikephoros Bryennios kumandasında yeni bir birlik gönderdi. Bu birlik de Ahlat Selçuklu Garnizonu kumandanı Emîr Sunduk tarafından bozguna uğratıldı. Sunduk, imparatorun Basilakes (Vasilakes) Magistros kumandasında gönderdiği kuvveti de yenilgiye uğrattı. Basilakes esir alındığı gibi beraberinde taşımakta olduğu büyük hacdan Selçuklu kuvvetlerinin eline geçti. Sultan bu hacın zafer âlameti sayılarak Bağdat'taki halifeye gönderilmesi için o sırada Hemedan'da bulunan Vezir Nizâmülmülk'e ulaştırılmasını emretti. Böylece büyük karşılaşmadan önce yapılan öncü savaşlarının tamamı Selçuklular tarafından kazanılmış oldu.

Çeşitli milletlerden oluşması sebebiyle birlikten mahrum 200.000 kişilik Bizans ordusuna karşılık Selçuklu ordusu hepsi aynı ideale hizmet eden yaklaşık 50.000 kişiden ibaretti. Alparslan'ın beraberinde Gevherâyin, Afşin, Sav Tegin, Sunduk ve Ay Tegin gibi Anadolu'yu ve Bizanslı-